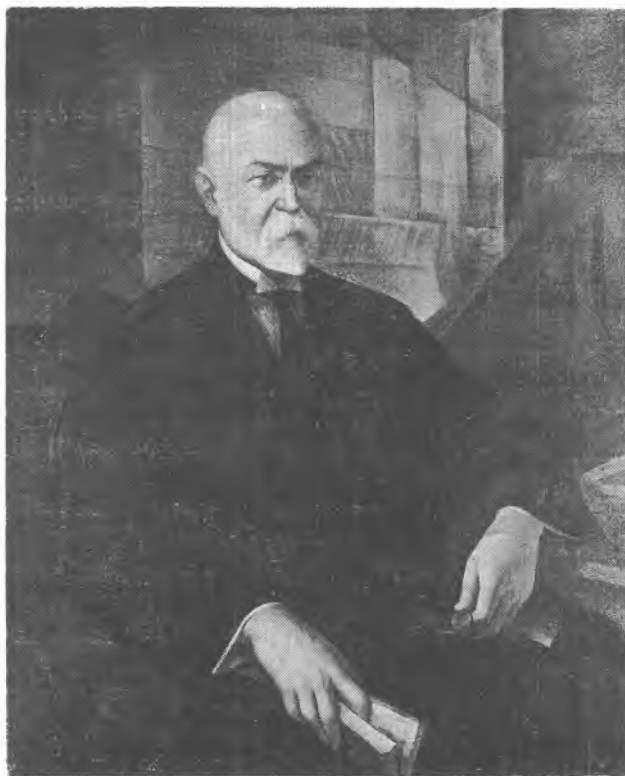

JOSIP BRUNŠMID (1858—1929)
u svom i našem vremenu i prostoru

Omer Mujadžić: Josip Brunšmid

I.

Prve profesore arheologije hrvatskog podrijetla dala je Slavonija. Matija Petar Katančić dobio je katedru klasične arheologije u Budimpešti još 1795., Josip Brunšmid u Zagrebu 101 godinu kasnije (1896), a Viktor Hoffiller 1924. godine. Jedan drugi Slavonac, Izidor pl. Kršnjavi, osnovao je Arheološki zavod Filozoskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1893. i na taj način osamostalio nastavu arheologije. On sâm je u razdoblju od 1877. do 1891. godine predavao, uz povijest umjetnosti, i klasičnu umjetnost, odnosno klasičnu arheo-

logiju. Katančić je bio Valpovčanin, Brunšmid i Hoffiller Vinkovčani, a Kršnjavi Našičanin. Kršnjavi je bio plemić, ostali su bili pučani. Katančića je školovala Crkva, Kršnjavog i Brunšmida imućni roditelji, a Hoffillera — država, koju u našoj »naučnoj« publicistici nazivaju »tamnicom naših naroda«. »Tamnica naših naroda« gradila je, uz obilje crkva, još veće obilje škola, a i lijep broj teatar. U crkvama se, doduše, obredovalo latinski, no u školama i kazalištima govorilo se hrvatski. Mađarski se govorilo samo na MAV-u, tj. na željeznicama. Katančić je pisao latinski, Brunšmid i Hoffiller hrvatski. Brunšmid i Hoffiller, kako im prezime govori, bili su njemačkog porijekla i obojica su studirali u Beču, pa su njemački naučili ne samo kod kuće, a u ono se vrijeme u »boljim« vinkovačkim kućama podosta govorilo njemački, nego su dobar književni, njemački jezik naučili ili usavršili u Beču. Pa ipak su njemački pisali samo u izuzetnim prilikama. Bila je to patriotska gesta koja im se osvetila; više, doduše, Brunšmidu no Hoffilleru. Jer takav patriotizam u nauci, vrijeme nas je tome naučilo, ide na štetu afirmacije i nauke i pisca. U svojoj kapitalnoj monografiji »Pannonia and Upper Moesia« A. Mócsy (1974) potpuno ignorira Brunšmida. Za njega je Brunšmid »nepoznanica«; no to je laž. Jer Mócsy zna za Brunšmida, citirat će ga u manje važnim djelima, ali će ga ovdje namjerno ignorirati — zbog »jezične barijere«. No jedan od najznačajnijih Brunšmidovih radova »Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu« donosi mahom epigrafički materijal, grčke i latinske natpise. A grčki i latinski su jezici razumljivi jednom klasičnom arheologu, dakako. No ipak je to značajno djelo Josipa Brunšmida jednostavno zaobiđeno. No Brunšmid je zaobiđen na još nekoliko načina. Ovo je bio samo jedan primjer. Uostalom nisu bolje prošli ni Katančić i Hoffiller, a Kršnjavog se nastoji »rehabilitirati« tek u najnovije vrijeme. No, bojim se da vrijeme u kojemu živimo nema smisla ni za Katančiće, ni za Brunšmide, Kršnjavije i Hoffillere. A činjenica je, da je Hrvatska u osobi gospodina Izidora pl. Kršnjavog imala svog Malrauxa više od pola stoljeća prije no što je Francuska, zaslugom de Gaullea, stekla svog — Malrauxa. Kakav apsurd!

Iza Sveučilišne knjižnice stoji brončana statua don Frane Bulića. Vjerojatno stoje Bulićeve statue ili poprsja još ponegdje. To nas raduje. No ne sjećam se da sam negdje vidio spomenik podignut Katančiću. Možda u Osijeku, negdje na nekom diskretnom mjestu i postoji neko poprsje načinjeno Radauševom rukom — ne znam. Ne sjećam se da sam negdje vidio spomenik Kršnjavom. A gradio je škole, osnivao katedre i fakultete, osnivao muzeje, gradio kazališta. I ostao zaboravljen. A spomenika se za posljednjih trideset godina u ovoj zemlji podiglo više nego za tisuću i devet stotina godina prije toga. Brunšmid je tek prije nekoliko godina dobio spomen ploču na roditeljskoj kući, a kada će ju dobiti Hoffiller? Kažeš li Hoffiller, današnji »Vinkovčani« pomisle da je to nekakav »folksdobjer«, možda suradnik okupatora, ili jednostavno ne pomisle na — ništa. Uostalom — da li su to Vinkovčani? Za sve te Vinkovčane sve je ono što se zbivalo prije pola stoljeća i više od toga, a što nije obuhvaćeno u pet šturih rečenica u knjizi koja se naziva povijesnicom za usmjereno obrazovanje, samo najdublja paleolitska magla.

A ipak sjedimo u teatrima koje je gradila »tamnica naših naroda«, gledamo likovne izložbe u paviljonu koji je sagradio Kršnjavi, a škole smo učili

u kućama koje su gradili »bivši režimi« za djecu »povlaštenih« klasa. A Viktor Hoffiller bio je ipak samo sin jednog vinkovačkog šintera i bio je toliko siromašan da je u gimnaziji bio oprošten školarine. I stigao je u Beč s državnom stipendijom. I unatoč najnižem klasnom porijeklu postao je sveučilišni profesor! Zašto? Zato što je bio uman čovjek. Nije li možda čas da se upitamo: kakve su danas šanse nekog ubogog, provincijskog dječaćića da jednom postane sveučilišnim profesorom?

II.

Kada je Viktor Hoffiller došao u Beč na studije, upisao je arheologiju i epigrafiju. Više nam se puta hvalio svojom prvom interpretacijom u klasičkom seminaru. Pričao je: »Kada sam ja prvi puta interpretirao jedan natpis u klasičkom seminaru, ja sam to dobro učinio. Jer ja sam znao dobro latinski. A profesor (Bormann) me je zapitao — A gdje ste Vi gospodine maturirali? A ja sam njemu odgovorio: Ja sam maturirao u Vinkovcima. I ja sam meni rekao: Ah, da, znam, gospodine, to je jako dobra gimnazija!« I ja sam bio učenik te iste, doduše ne više klasične, ali još uvijek dobre gimnazije. I neka toplina me je preplavila, jer sam bio ponosan što je jedan ugledni bečki profesor znao da se negdje u nekom panonskom blatu nalazi jedna »jako dobra gimnazija«. I bio sam ponosan što su moj profesor i moga profesora profesor potekli iz mjesta koje je bilo u mom srcu i iz Gimnazije koju sam volio više od bilo koje škole na ovom svijetu. A predavali su na toj Gimnaziji i Mijo Brašnić i Josip Brunšmid i Oton Kučerina i Josip Matasović i još mnogi drugi, danas još znani, a još više neznani profesori i znanstvenici, literati i slikari... I svi su oni u toj Slavoniji našli inspiraciju za svoje djelo. Ali je prije svega te ljude oblikovala i poticaj im dala škola iz koje su potekli. Brašniću, Brunšmidu, Hoffilleru i Matasoviću polazište u biranju životnog poziva pružila je Gimnazija vinkovačka. Gimnazija koja je 1780. godine preseljena carskim ukazom iz Petrovaradina, prije dva stoljeća dakle, da bi školovala djecu »grencerskih« oficira i malobrojnih carskih činovnika. Ali je ispalo drugačije. Jer postala je ta gimnazija ponajprije velikom školom bistre šokačke i sitnograđanske dječurlije, a nerijetko i pokojeg dječaćića koji je zbog siromaštva bio oprošten školarine, poput Viktora Hoffillera na primjer. Još u vrijeme mog ulaska u tu školu najimućnija djeca u razredu — bili su sinovi strojvođa na Jugoslavenskim državnim željeznicama. Pa iako joj je primarnim zadatkom bila proizvodnja budućih državnih činovnika, ipak je ta gimnazija postala poznata i priznata ne zbog dobrih činovnika i odanih podanika carskih i kraljevskih kruna, nego zbog umnih ljudi koji su postali ponos i slava svoje zemlje i svoga naroda. Njihov ugled bio je ugledom škole. Svi ti ljudi, koji su svome narodu otvarali prozore u svijet znanosti i kulture, znače slavu Gimnazije vinkovačke i slavu Slavonije. Pokazali su svijetu da se iz trgovišta i gradića na periferiji velikog panonskog blatišta mogu pojaviti korifeji velike evropske znanosti. Jedan od tih korifeja bio je i Josip Brunšmid.

III.

Vinkovci su postali gradom u vrijeme Hadrijana: Municipium Aelium Cibalae. Nešto kasnije, najvjerojatnije u vrijeme Septimija Severa, a naj-

kasnije za vlade Caracalline, uzdignute su Cibalae na ranog kolonije (Colonia Aurelia Cibalae). Taj je neveliki i posve neatraktivni grad dao Carstvu dva vladara — Valentinijana i Valensa — i jednu dinastiju (valentinijansku). Valentinijan je uz vojnički i vladarski poziv znao i stihove pisati, pa je tako postao prvim pjesnikom ovog grada, a grad je taj u novija vremena i po pjesnicima postao poznat. U Brunšmidovo vrijeme nije se od Cibala vidjelo ništa do gradskog opkopa. Generacije pučkoškolaca igrale su se u rimskom šamcu u dvorištu pučke škole, još i u vrijeme moga djetinjstva. U Marsiliusovo vrijeme još su se vidjeli ostaci rimske arhitekture nekadašnje Murse, vjerojatno je ponešto od toga vidio još i Katančić. Mogao se on negdje oko 1770. godine, dok je učio filozofiju u Osijeku, skitati po tim ruševinama tragajući za vremenom svojih mladenačkih snova. Koliko je nadahnutih, mladih ljudi poželilo da se vrati u prošlost? Da prekorači granicu vremena, da osjeti, da dodirne bar nešto, bar dio veličine jednog iščezlog svijeta.

Od ruševina Cibala zacijelo ni Marsilius nije vidio gotovo ništa. Već je sve bilo razoreno, cigla povađena i zemljište priređeno za gradnju novog graničarskog upravnog središta. Vidjeli su se samo u korov zarasli gradski opkopi... Brunšmid, dakle, nije bio Katančićeve sreće. Pa ipak je taj nadobudni, mladi čovjek uhvatio trag minulog vremena. Jer u svakom vrtu povrh nekadanjih Cibala, kao i na tlu ekstramuralnih naselja u Ervenici i Krnjašu, nakon svakog kovanja bašča, nakon svake jače kiše, izvirali su rimski novci kao gljive nakon dažda. I tako je Brunšmid, skupljajući rimske novce i ostale sitne nalaze još u svom đaćkom dobu, otkrivao put svog životnog poziva. No treba reći, da kao sakupljač nije bio prvi. Jer u to je vrijeme imala Gimnazija već lijepu numizmatičku zbirku, a i nekoliko značajnih rimskih natpisa. Zbirku je 1852. godine osnovao graničarski pukovski liječnik dr Franjo Weiner. Prvi veći Brunšmidov naučni rad posvećen je toj zbirci.¹ No u Brunšmidovo je vrijeme postojala i jedna vrlo lijepa privatna zbirka — zbirka sapunara i ktitora Crkve pravoslavne Petra Stojanovića (1807—1879), koja je u času smrti sakupljačeve imala više od 1000 primjeraka rimskog novca i bila dobro sređena, kako će to sam Brunšmid reći.² Tu je zatim bila i zbirka Samka Georgijevića, koju će Brunšmid djelomično koristiti pri svojim prvim znanstvenim radovima. Poticaj je davalo tlo, ali je poticaj davao i milje. Taj milje činili su Gimnazija, Stojanović, Georgijević i svi oni koji su za sakupljačke sklonosti imali razumijevanja. Brunšmid je antičke novce i predmete dobivao sa svih strana, od susjeda, poznanika, djece... I moj je pokojni djed u svojim dječaćkim danima nosio Brunšmidu negdje pri igri nađeni rimski novac. Jer, profesor je Brunšmid možda i bio neka vrsta lokalnog osobenjaka, ali je imao ugled čovjeka koji se izdigao iznad uskih, malograđanskih i poluseoskih vidokruga. I tako je Brunšmid još kao đak, pa kasnije student i potom profesor Gimnazije vinkovačke, sabirao arheološku građu ne samo sa svog, vinkovačkog tla, nego i s njemu dostupnog srijemskog i istočnoslavonskog prostora. Možda je upravo ta kolekcionarska ljubav prema arheološkoj ostavštini, ta pasija, jer to jeste bila pasija, odredila Brunšmidov odnos prema arheologiji i u vrijeme kada mu je ona postala životnim i jedinim pozivom. Brunšmid naime nikada nije bio činovnik! Za njega je arheologija bila strast, životni put, opredjeljenje, put iskonskog tragača za spoznajama o nepoznatim prostorima, zrak svjetla koji ponire u dubinu prošlosti... U vremenu u kojemu danas živimo, kada u svim pozivima postoji

gotovo isključivo činovnički odnos prema radu, čovjek poput Brunšmida nešto je nezamislivo: zvijezda betlehemska koja vodi k putevima kojima nitko neće poći.

IV.

Katančić je uveo Osijek u svijet evropske nauke, Brunšmid je to učinio s Vinkovcima. U VII svesci »Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva« objavljena je Brunšmidova monografska rasprava *Colonia Aurelia Cibalae — Vinkovci u staro doba*. Bilo je to prije 78 godina. Dobio sam taj primjerak »Vjesnika« još davno, prije 37 godina. I danas mi je on jedan od najdražih primjeraka u biblioteci. Brunšmidov rad, pisan jasnim i lako razumljivim jezikom, prihvatljivim i jednom »četvrtoškolcu«, činio mi se nedokučivim svjetionikom u burnom moru velike evropske nauke. Zamišljam da je s jednakom pobožnošću, nekada davno, mladi Brunšmid držao u ruci Katančićevu raspravu *Dissertatio de collumna miliaria ad Essekum reperta*. Ili možda neko drugo Katančićevo djelo. Vrijeme mijenja krajolike, mijenja ljude i naselja, ali je Katančićevo i Brunšmidovo djelo sačuvalo od korozije. I danas još gotovo osam decenija nakon svoje pojave, znamo da je Brunšmidov rad u Vinkovcima, ta prva arheološka monografija jednog naselja na jugoslavenskom tlu, bio i ostao izvanredan uzor kako se može i kako treba napisati jedan rad takve namjene. Zar se Brunšmid mogao bolje i ljepše odužiti gradu koji je volio i koji ga je usmjerio k putovima na kojima se otkriva nepoznato?

Još u danima mog djetinjstva Brunšmidovo i Hoffillerovo ime zvučalo je gordo. Poput katedrale koja je svoja dva tornja pružala k nebu, poput dvije ruke okrenute svemiru da bi zvijezde skinule s obzorja, zvijezde u kojima je zapisana mudrost velikog svijeta.

V.

U Krnjašu se uz bosutsku obalu poslije kiše uvijek našlo rimskih novaca. Jednom sam našao lijep novac Konstancija II, s gotovo crnom patinom. Jednom drugom prilikom, našao sam jednu prekrasnu Severinu. Patina je bila tamnozelena, gotovo smeđa, te sjajna, a na površini su se još vidjeli tragovi srebra. Poprsje joj je počivalo na polumjesecu, kosa joj brižno začješljana, u kosi dijadem... Čovjek ide obalom rijeke i sagne se. I pruži ruku i rukuje se s prošlošću. To je neobičan doživljaj. Istom tom obalom koračao je nekada i mladi Brunšmid, saginjao se i pobirao te malene svjedoke nekadašnje veličine grada koji smo obojica toliko voljeli.

U Krnjašu su uz obalu rasli dudovi. Još niže, gotovo do vode, visile su i sušile su se ribarske mreže. Ribarskih mreža već dugo, dugo nema. One su samo u mojim uspomjenama. A i dudovi su već stari, vrlo stari. I polagano umiru. Toliko su stari da su ih još i oba Kozarca mogli gledati sa svojih prozora. I Brunšmid je već davno mrtav, i oba Kozarca. I Hoffiller. Na početku Krnjaša otkrivene su 1903. g. lončarske peći. Čitava baterija, osam komada. O njima je pisao Hoffiller. Krnjaš je bio naselje lončara i ribara. U vrijeme mog djetinjstva bila je to slika sela. Na mjestu gdje je nekada ula-

zio u Bosut zapadni opkop Cibala, na »Roku«, danas sjedi na svom postamentu brončani Josip Kozarac i duhom odsutan gleda Bosut. U Krnjašu se više ne nalaze rimski novci poslije kiše, jer je obala nasipana prije dvadeset i pet godina. Već davno se ne suše ribarske mreže, jer ribara više nema. A i što bi lovili? I dudova uskoro neće biti. Samo će Kozarac sjediti, tmuran i zamišljen na mrtvoj straži. Nijemi podsjetnik na zaboravljena vremena. Na vrijeme kada su Kozarac i Brunšmid bili prijatelji. Kada su se mreže uz Bosut sušile, kada su dudovi bili mladi i kada su provincijski profesori odlazili u veliki svijet evropske znanosti...

VI.

Josip Brunšmid se rodio u Vinkovcima 10. veljače 1858. godine, u kući relativno imućnih roditelja. U Vinkovcima je završio osnovnu školu i Kraljevsku veliku gimnaziju. Potom je otišao na studij u Beč. Tada se još putovalo poštanskom dilihansom. Kada je Hoffiller krenuo na studije (1895) prvi se puta vozio željeznicom, iako je željeznica saobraćala već više od deset godina. Brunšmid je u Beču upisao historiju i geografiju, a slušao je i predavanja i sudjelovao u radu Arheološko-epigrafičkog zavoda. Dobro znanje latinskog, stečeno na vinkovačkoj Gimnaziji, pokazalo je brzo svoje prednosti. Još kao dvadesetogodišnji student, objavljuje Brunšmid svoj prvi epigrafički rad *Inscriptionen aus Cibalis*, a godinu dana kasnije drugi rad, posvećen vinkovačkim nalazima *Antiken in Cibalis*.³ Kao student će objaviti još tri rada, sva tri 1880. godine. Tako je Brunšmid još u studentskim danima stekao bibliografiju od pet jedinica. Tri su jedinice bile objavljene u Beču (Arch. epigr. Mitt. aus Oest.), dva u starom, Ljubićevom »Viestniku Hrvatskoga arheološkoga društva« (2/1880). Po završetku studija, dolazi Brunšmid kao suplent na Gimnaziju u Vinkovcima (1882) i odmah se prihvaća uređivanja gimnazijske numizmatičke zbirke. Popis uređene zbirke objavit će u Izvještaju o kralj. veliko gymnasiji u Vinkovcima za god. 1882/83 i 1883/4, tj. u dva dijela (*Popis numismatičke zbirke kr. vinkovačke gymnasije*). Bit će to prvi veći Brunšmidov znanstveni rad (65 stranica teksta), a u njemu je obrađen antički fundus navedene numizmatičke zbirke. Brunšmid je službovao na vinkovačkoj Gimnaziji od 1882. do 1892. godine i u tom je razdoblju objavio devet znanstvenih radova. Od tih radova pet ih se bavi problemima epigrafskog sadržaja, tri obrađuju numizmatičke ostave, a jedan se rad bavi prehistorijskim naseljima u Srijemu. Najznačajniji od tih radova objavljuje jedan epigrafički nalaz iz Vinkovaca — *Nadgrobní spomenik rimskog centurijona M. Herennija Valenta nađen u Vinkovcima* (Viestnik HAD 14-1882-2). Ti radovi pobudili su pažnju domaće naučne javnosti, napose ih je budno pratio Izidor Kršnjavi, koji je tražio zamjenu za već ostarjelog Šimu Ljubića, prvog »čuvara Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu«. Brunšmid je, zaslugom Kršnjavog, odjelnog predstojnika (ministra) za bogoštovlje i nastavu, dobio premještaj u Zagreb i iste te godine upućen u Beč nalogom Hrvatske zemaljske vlade na dalje usavršavanje. Zapravo, upućen je u Beč da napiše doktorsku disertaciju. Brunšmid je prijavio tezu i marljivo na njoj radio, predao ju je i obranio 1895. godine. Naslov teze glasio je: *Zur Geschichte der griechischen Colonien in Dalmatien*. Nakon jednogodišnjeg boravka u Beču, preuzeo je 1893. dužnost kustosa u Arheološkom odjelu Na-

rodnog muzeja u Zagrebu. No, Kršnjavi je s Brunšmidom imao dalekosežnije namjere. Sveučilišnim zakonom iz godine 1893., osnovao je Kršnjavi Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ta osamostaljena nastavno-organizaciona jedinica za studij arheologije, koja se dotada učila samo uz povijest umjetnosti (kao povijest klasične umjetnosti), pod istim imenom i danas egzistira. No u to je vrijeme imao Zavod samo jednu katedru. Kršnjavi je ujedno predvidio objedinjavanje dužnosti šefa katedre (Zavoda) i ravnatelja Arheološkog odjela Narodnog muzeja. Čim je obranio disertaciju, Brunšmid je imenovan ravnateljem Arheološkog odjela Muzeja, a slijedeće je godine (1896) postao i prvim profesorom arheologije u Hrvatskoj, u zvanju izvanrednog profesora. Šest godina kasnije, 1902. godine postat će redovnim profesorom. Tako je skromni gimnazijski profesor započeo sveučilišnu karijeru, a riječ »sveučilišna karijera« imala je u to vrijeme gotovo magično značenje. I još nekoliko decenija potom.

VII.

Znanošću se u vrijeme gospodina Izidora pl. Kršnjavog bavilo malo ljudi. Uostalom, školovanih ljudi, a to znači sa završenom gimnazijom, bilo je u to vrijeme malo. Još u vrijeme kada sam polazio niže razrede gimnazije nazivalo se u Vinkovcima intelektualcem čovjeka koji je završio gimnaziju. Kršnjavom, dakle, nije bilo teško pratiti zbivanja u naučnom svijetu te male, hrvatske zemlje. No on je iz jedne provincijske gimnazije iščupao jednog nadarenog čovjeka i poslao ga u Beč, da bolje savlada probleme suvremene klasične arheologije i da ondje prijavi doktorsku disertaciju. Naravno, svoj naum da osamostali studij arheologije, nije Kršnjavi mogao ostvariti bez prikladne osobe. No bilo je gospodske djece iz samog Zagreba, uglednih sinova još uglednijih roditelja, ukrašenih barunskim i inim plemićkim titulama, pa ipak je izbor pao na Josipa Brunšmida. Jer u Beč nije poslan nitko iz kruga tadašnjeg »visokog društva«, nego jedan skroman provincijski, gimnazijski profesor. Zvuči to danas gotovo apsurdno! Jer tko bi se danas ogleđao po provinciji tražeći nadarene ljude, da ih potom pošalje ne u Beč, nego samo u Zagreb, Beograd ili Ljubljanu, da ondje doktoriraju i da potom zauzmu neku katedru. Tko? Kakve su danas šanse nadarenog, mladog čovjeka iz zabitne provincije da uspije u svijetu velike znanosti? Nikakve! A ipak su se jednoć davno, iz te vinkovačke gimnazije otisnuli u svijet znanosti ne samo Josip Brunšmid, nego i povjesničar Josip Matasović, germanist Stjepan Tropsch, astronom Oton Kučera, ornitolog Milan Marek, povjesničar Mijo Brašnić; svi su oni dio svog radnog i stvaralačkog vijeka proveli radeći kao nastavnici vinkovačke gimnazije. Takve primjere naći ćemo i u Požegi, Brodu, Karlovcu, Varaždinu... Reći će netko, opravdano zacijelo: nauka je u vrijeme Kršnjavog i Brunšmida bila u nas gotovo u začecima, pa je odabir bilo lako izvesti, a nadarenim ljudima lakše da se probiju. Bilo je tako. Ali otkle onda u našoj današnjoj znanosti toliko provincijske osrednjosti? Zašto taj kvantitet ne daje odgovarajući kvalitet? Zašto se znanstveni podmladak regrutira isključivo iz Zagreba i Splita? Tko će reći — zašto?

Brunšmidova je doktorska disertacija u prerađenom izdanju izišla 1898. godine pod naslovom »*Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*« (Wien, 1898). Bio je to jedini njegov veći rad tiskan na njemač-

kom jeziku. Kamo sreće da ih je više bilo! Ta opsegom svojim nevelika knjiga, no velika po svom znanstvenom dometu, predstavila je svijetu Brunšmida kao jednog od najboljih grčkih epigrafičara koje je jugoslavensko i srednjeevropsko tlo uopće dalo. Ta knjiga je već odavno bibliofilski raritet i bilo bi vrijeme da se otisne kao reprint-izdanje. Gospodin Izidor Kršnjavi pokazao je doboku pronicljivost u odabiru osobe koja će arheologiju ove male zemlje prezentirati evropskoj javnosti u dostojnoj slici. Jer Brunšmida je zaista otkrio — Kršnjavi. Hrvatska, jugoslavenska i srednjeevropska arheologija duguje mu stoga svoju najdublju zahvalnost.

VIII.

Te godine, kada je s uspjehom obranio svoju doktorsku disertaciju, postaje Brunšmid direktorom Arheološkog odjela Narodnog muzeja. No te se iste godine Brunšmid prihvatio još jednog izuzetno važnog zadatka — uredništva »Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva«. »Stari« Vjesnik se po odlasku Šime Ljubića u mirovinu (1892) posve ugasio, jer je Ljubić napustio Zagreb. Broj za 1893. godinu bio je unaprijed pripremljen, a onda je edicija zamrla. Godišnja skupština Hrvatskog arheološkog društva od 25. ožujka 1895. povjeri redakciju Brunšmidu, dok je Kršnjavi u ime vlade osigurao tisak dotacijom od 600 forinti. Kršnjavi je tom prigodom izabran za predsjednika društva. Prvi broj nove serije »Vjesnika HAD« (za 1895. g.) izišao je već slijedeće, 1896. godine. Pojava tog broja »Vjesnika« predstavlja vrlo značajan datum hrvatske i jugoslavenske arheologije — prvi put se na tlu jugoslavenskih zemalja pojavio jedan arheološki časopis grafički i sadržajno kreiran na neosporno najvišem evropskom nivou. Časopis je s oktava narastao na kvart-format, tiskan je na vrlo dobrom papiru modernim slogom, a značajni ilustrativni prilozi tiskani su na posebnom 250-gramskom papiru za umjetni tisak. »Vjesnik« je dao građu grupiranu u tri »sekcije« — prvo su došli znanstveni radovi, potom dopisi muzejskih povjerenika i zatim sitne vijesti, kojima su pridodani izvještaji sa skupština HAD-a i Društva »Bihać«. U toj će koncepciji »Vjesnik« izlaziti sve do u godine Drugog svjetskog rata, a Brunšmid će ga uređivati sve do odlaska u mirovinu. Brunšmid je od te 1895. godine, pa sve dok ga bolest nije počela lomiti, svoje najbolje tekstove objavljivao u »Vjesniku«, i na taj mu način osigurao visok znanstveni kvalitet i tome adekvatni ugled. I tako su već u tim davnim godinama dva »Vjesnika«, jedan Brunšmidov u Zagrebu i drugi Buličev u Splitu, afirmirali hrvatsku arheologiju u svijetu evropske nauke. Danas, kada su sve sentimentalne distance savladane i kada se kritički i realno može pristupiti ocjenama Buličeva i Brunšmidova doprinosa arheološkoj nauci ove zemlje, ne možemo se dovoljno načuditi toj fenomenalnoj energiji, toj strasti koja je prožimala ta dva izuzetna čovjeka.

IX.

»Kutjevo, 26. VII. 1898. Veleučeni gospodine! Pred dulje vremena dao sam vratiti po vlastelinskom šumarskom uredu njemačku Wandkartu, koju izvoliste meni posuditi, zatim jedan točan nacrt »Gradine« kod Mitrovca, gdje po mom sudu imademo tražiti grob sa paljevinom iz mlađeg kamenog

doba, obzirom na premnogobrojne raznolike vrsti posuđa i uresa, dočim apsolutno nema oruđa iz kamena, kosti ili roga. — Molim Vas, da mi izvolite odgovoriti, da li ćete i koji dio ferija u Zagrebu sprovesti, jer Vam kanim poslati nekoliko lijepih stvari iz Draganluga, zatim iz jednog novog nalazišta, brda kod Hrnjevca... Odličnim štovanjem bilježim: Milan Turković (Vjesnik III, 1898, str. 242).

Piše povjerenik Mato Vohalski iz Hrtkovaca 11. listopada 1898... »Potpisani kao povjerenik arheološkog društva šalje razne stvari, koje su nađene ili iskopane na ovdašnjoj jednoj nasipini tik Save, koju narod zove »Gomolava« ... (o. c. str. 243).

Ante Poturičić piše iz Sručina 26. siječnja 1902.: »Bakreni nadžaci već su u mojim rukama. Čim sam primio pismo,uzeo sam kola i otišao u Bečmen...« (Vjesnik VI, 1902, str. 233).

Iz Otočca piše Cvjetko Vurster 10. kolovoza 1902.: »Upravo dolazim iz Kompolja. Sa vlasnicima »male crkvine« udesih, te sam pogodio odštetu u ime dozvole kopanja, tako da stoji cio brešćić na Vaše raspolaganje...« (Vjesnik VI, 1902, str. 244).

Odmah po preuzimanju službe u Arheološkom odjelu Narodnog muzeja Brunšmid se posvetio organiziranju mreže muzejskih povjerenika. Još u vrijeme službovanja u Vinkovcima, Brunšmid je, tada još kao sakupljač, obilazio srijemska i istočnoslavonska nalazišta i povezivao se s mjesnim učiteljima i župnicima. Taj sistem suradnje pokrio je od 1893. g. na dalje čitavo područje nadležnosti Arheološkog odjela Muzeja, tj. prostor Međurječja od Zemuna do Sutle i od Drave do Hrvatskog Primorja. U toku 1894. i 1895. godine Brunšmid je poduzeo niz putovanja kojim je pokrio muzejski teritorij, našao suradnike, mahom među seoskim učiteljima i župnicima, dao im upute za rad, a o putovanjima napisao prvi od putnih izvještaja koji će biti objavljivani u »Vjesniku« pod naslovom: »Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije« (Vjesnik HAD NS I, 1895, str. 148 i d.). Za relativno kratko vrijeme Brunšmid je ostvario savršenu mrežu terenskih obavještajaca, Muzej je bio promptno i korektno obavještavan o svemu što je bilo važno za arheologiju a zbivalo se u njegovoj »dijecezi«. Imam dojam da bi Brunšmid kao organizator neke vojno-obavještajne službe postigao fenomenalne uspjehe, jer posjedovao je talent za animiranje ljudi i za pronalaženje sposobnih suradnika upravo u neslućenim razmjerima. Muzejski su povjerenici svakodnevno pisali rBrunšmidu, u Muzeju postoji još danas jedan velik ormar prepun te korespondencije krcate dragocjenim podacima. Brunšmid je svakodnevno pisao na desetke pisama, davao upute, slao stručnu literaturu, slao novac za otkup predmeta. Nije imao tajnice ni daktilografkinje. Nije imao ni pisaći stroj. Tu gomilu pisama napisao je svojim sitnim, oblim rukopisom, on sam — taj skromni »veleučeni gospodin«. Ta savršena terenska agentura donijela je Muzeju neslućene koristi. Materijal je pristizao u golemim količinama i arheološka je zbirka od provincijskog arheološkog magazina izrasla u jednu od najbogatijih evropski zbirki.

Pisma, odnosno izvaci iz pisama muzejskih povjerenika na početku ovog poglavlja nisu odabrana nasumce. Barun Milan Turković, vlastelin kutjeva-

čki, a kutjevački vinogradi još i danas nešto predstavljaju u životu ove zemlje, poslao je nalaze s tri lokaliteta koji su za mene bili od posebnog interesa. Nalaze iz Mitrovca i Draganluga objavio sam 1956., a nalaze iz Hrnjevca 1961. godine. Mitrovac mi je nešto kasnije poslužio za izdvajanje i određivanje ranog stupnja vučedolske kulture (stupanj A), nalazi iz Draganluga pripadati će prijelazu od klasične u kasnu fazu iste kulture.⁴ Hrnjevac će poslužiti kao eponimno nalazište za izdvajanje Kevderc-Hrnjevac-tipa Retz-Gajary-kulture.⁵ Tako je kutjevački vlastelin ušao u arheološku literaturu kojih pola stoljeća nakon što je Muzeju darovao ovaj značajan arheološki materijal. Mato Vohalski, učitelj hrtkovački, uskoro nakon ovog, prvog svog izvještaja počet će iskopavanja na »Gomolavi« u ime Muzeja, a po Brunšmidovim uputama. »Gomolava« je danas jedno od najznačajnijih prethistorijskih višeslojnih naselja na tlu Jugoslavije i Karpatske kotline, a kontinuirano se iskopava već više od 25 godina. Nalaze koje je Vohalski poslao u Muzej objavio sam 1956. godine.⁶

Ante Poturičić spasio je dio ostave iz Bečmena, u istom broju Vjesnika objavljuje Brunšmid te nalaze u sklopu jednog svog izuzetno značajnog rada s područja prethistorijske arheologije — *»Nahodaji bakrenog doba iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja«* (Vjesnik HAD NS VI, 1902, str. 32 i d.). U posljednjih dvadesetak godina taj se rad vrlo često citira.

Iskopavanja u Kompolju o kojima piše Cvjetko Vurster bila su najveća Brušmidova iskopavanja. Na obavji materijala s tog iskopavanja radio je sve do smrti — smrt ga je spriječila da već gotovo dovršeni rad preda u tisak. Ostao je katalog nalaza i skup predivno nacrtanih tabli, nacrtanih rukom tada mladog slikara Omera Mujadžića. Nikada u životu nisam vidio toliko lijepo, egzaktno i besprijekorno nacrtan arheološki materijal.

Brunšmid je održavao vezu sa svojim povjerenicima dok je imao fizičke snage da obavlja tu golemu korespondenciju. Kako je jenjavala njegova snaga, tako su se, malo pomalo, gasile i veze s muzejskim povjerenicima. U povijesti naše arheologije ni jedna arheološka ustanova nije imala tako savršenu mrežu povjerenika, kao što ju je imao Muzej u vrijeme Brunšmidove ere. Da nije ništa drugo radio, Brunšmid bi svoju plaću pošteno zaradio. A redovni sveučilišni profesor imao je u ono vrijeme ministarski platni razred. Brunšmid je na tu plaću dobivao i dodatak za funkciju ravnatelja Odjela Narodnog muzeja, dakle, bio je zaista dobro plaćen.

Numizmatika je bila Brunšmidova pasija iz mladenačkih dana. Ona je to ostala i u vrijeme kad se trebalo baviti svim granama arheološke nauke. Numizmatika je, uostalom, bila taj ogranak arheologije kojim se, zahvaljujući Šimi Ljubiću, arheološka znanost jugoslavenskih zemalja probila u vrh evropske nauke. Jer *»Opis jugoslavenskih novaca«* Šime Ljubića (Zagreb 1875) zaista je kapitalni korpus novca, ravan ponajboljim djelima tog tipa u čitavom svijetu. I grafički je to djelo u vrhu evropske produkcije. Prvo-razredne table otisnute su u tehnički bakroreza u Waldheimovoj tiskari u Beču, tekst je tiskan u Zavodu Dragutina Albrechta. Djelo je izišlo uz pomoć knjaza Milana Obrenovića i Carske akademije znanosti u Beču, a posvećeno je otvaranju Zagrebačkog sveučilišta. To prekrasno djelo imalo je različitih

izdanja — od jednostavnih broširanih, do tzv. divot-izdanja. Svoj primjerak divot-izdanja, koje je i samo spomenik knjigovezačkom umijeću, dugujem pokojnom antikvaru Hazarovu, koji mi je prije dvadesetak godina prepustio svoj vlastiti primjerak. I tako se, svaki put kada dohvatim tu predivnu knjigu, sjetim jednog antikvara koji je bio na svoj način izuzetan čovjek. Uostalom i Hazarov je bio relikv jednog vremena koje je nestalo. Vremena u kojemu je knjiga bila — svetinja.

Brunšmid je pri dolasku u Muzej zatekao značajnu numizmatičku zbirku koju je trebalo sistematski popunjavati. Zbirka je popunjavana na tri načina: kupovinom ostava preko muzejskih povjerenika, kupovinom svih dostupnih pojedinačnih primjeraka antičkog i srednjovjekovnog novca, također preko muzejskih povjerenika, ali i preko drugih ponuđača, te kupovinom rijetkih i rjeđih primjeraka na evropskom tržištu. Ostave su svakako glavni kapital zagrebačke zbirke. Brunšmid se i kao pisac znanstvenih radova s polja numizmatike koncentrirao na objavu ostava: u vrijeme profesure u Vinkovcima objavio je četiri ostave, a od 1895., tj. od prvog broja nove serije »Vjesnika HAD« objavljuje seriju radova pod naslovom »*Nekoliko našašća novca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji*« (Vjesnik HAD NS I/1895, II/1896—7, IV/1899—1900, V/1901, VI/1902, VIII/1905, IX/1906—7, X/1908—9, XI/1910—11, XII/1912, XIII/1913—14). U toj seriji radova objavio je Brunšmid ukupno 40 ostava; s onima otprije čini to zbroj od 44 ostave. To je zaista impozatan broj.

Ivan Kerdić: Viktor Hoffiller

Brunšmidov je cilj bio uvrstiti zagrebačku zbirku u red vodećih evropskih zbirki. Zbirku je, dakle, trebalo popunjavati i na druge načine, jer neke se grupe antičkog novca rijetko ili posve rijetko nalaze na terenu pod kontrolom Muzeja. Takve su šupljine popunjavane kupovinom u inozemstvu. Najljepši cistofori kupljeni su u inozemnim trgovinama, miliarensia i rjeđe silikve također. Putovao je Brunšmid preko Graza i Beča do Münchena i Kölna, kupovao kod trgovaca i na aukcijama. I zbirka je rasla, kako brojčano, tako i kvalitativno. Brunšmid je predao Viktoru Hoffilleru jednu bogatu i uzorno sređenu zbirku. Nju je još trebalo popunjavati raritetnim i vrijednijim nalazima. Hoffiler je to obavio na njemu svojstven, jednostavan način: sastanke Numizmatičkog društva dao je držati u muzejskim prostorijama i na taj je način numizmatičku »berzu« imao pod punom kontrolom. Jednom nam je na satu numizmatike Hoffiler pričao slijedeće: »Ja sam njima (numizmatičarima) dao da sastanke Društva drže u Muzeju nedjeljom prijepodne. Ja sam sve vidio i dobio sam ono što sam ja htio. Jer ja sam ponudio dvostruko!« I tako je Hoffiler u ime Muzeja nabijao cijene i nabavljao za Muzej sve što mu se činilo vrijednim. Pitam se danas, gdje su ta vremena kada su muzejski ravnatelji putovali po svijetu i nabavljali za zbirku ono što je nedostajalo, a kod kuće nabijali cijene i držali monopol na trgovinu antiknim novcem? Danas je obrnuto. Danas antikni novac prolazi mimo Muzeja, privatnici trguju i nabijaju cijene, a Muzej čak ni u priručnoj blagajni nema toliko gotovog novca da može otkupiti (ako se kojim čuđom ukaže prilika) nekakav pristojniji primjerak. Čini se da će naša muzejska numizmatika još decenijama živjeti od kapitala koji su stekli Šime Ljubić, Josip Brunšmid i Viktor Hoffiler.

Brunšmid je samo objavljujući ostave sredio i katološki obradio više od 40.000 primjeraka antičkog i medijevalnog novca. Osobno je inventirao 3.380 grčkih, 478 rimskih republikanskih, 30.568 rimskih carskih, 1.279 bizantskih i 32.003 medijevalnih i novijih novaca. Svi novci su u inventarskoj knjizi osim standardnih podataka dobili i atribuciju po korpusu (Cohenu, Sabatieru, Réthyju itd.), svaki novac je uz to dobio ceduljicu koja je skupa s njim stavljena u pretinac tablonu zbirke. Ne računajući pripreme odnio je posao na inventiranju pojedinačnog primjerka bar petnaest minuta. Za 67.708 primjeraka po Brunšmidu inventiranog novca iznosilo bi to 1.015.620 minuta ili 16.927 sati. Ako od kalendarske godine odbijemo 52 nedjelje i još 30 dana za ostale praznike i godišnji odmor ostala bi nam na dispoziciji 293 radna dana. A tih 16.927 sati iznosilo bi nešto više od sedam godina rada i to punih osam sati dnevno. Koliko je vremena odnijelo prethodeće sređivanje zbirke i priprema materijala za inventiranje, danas je nemoguće procijeniti. No, treba imati u vidu da Brunšmid nije inventirao samo novce nego i ostalu arheološku građu.

Posljednji Brunšmidov rad bio je posvećen numizmatici, a izišao je iste godine (1924) i na hrvatskom i na njemačkom jeziku.⁷ Ima neke simbolike u tome: dječaćiću s vikovačkog »Prkosa« otvorila je numizmatika prozor u svijet znanosti. Ti maleni, zeleni novčići rasuti po vinkovačkim baščama, uz obalu Bosuta, povelu su dječaka putevima kojima idu tragači za nepoznatim istinama. I jednog je dana stigao taj neumorni tragač do obale s koje više nema povratka. Novcima gepidskog kralja Kunimunda bit će plaćen prijevoz Haronu na putu u vječni život ...

XI.

Brunšmid je bio izuzetno sistematičan čovjek, valjda je to naslijedio od svojih predaka njemačkog porijekla. Po određenom sistemu objavljivao je i arheološku građu, pa se time iskazuje kao prvi pisac sinteza u našoj arheološkoj znanosti. Brunšmid je kao arheolog bio ponajprije numizmatičar i klasičar. Kao što smo vidjeli, doktorirao je na epigrafičko-numizmatičkoj tezi iz vremena grčke kolonizacije Dalmacije. Najopsežniji Brunšmidov rad bit će korpus kamenih spomenika — »*Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu*« (Vjesnik HAD NS VII/1903—4; VIII/1905; IX/190—7; X/1908—9; XI/1910—11; XII/1912; manji dio naklade izišao u vidu monografije). Tu će se Brunšmid još jednom potvrditi kao epigrafičar najvećeg formata. Bilo bi vrlo korisno kad bi se ostvarilo jedno novo izdanje tog Brunšmidova rada, po mogućnosti na nekom od svjetskih jezika. Odmah potom objavit će Brunšmid korpus brončanih statueta i figuralnih aplika pod naslovom: »*Antikni figuralni bronsani predmeti u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu*«. Zanimljivije naptise, a napose vojničke diplome, Brunšmid će objavljivati u manjim raspravama.

S istom sistematičnošću objavljivat će Brunšmid u zaokruženim cjelinama i građu iz oblasti prehistorijske i medijevalne arheologije. Među radovima iz oblasti prehistorije napose se ističu već spomenuti tekst o nalazima bakrenog doba (Vjesnik HAD NS VI/1902), zatim rad »*Prehistorijski predmeti iz srijemske županije*« (isti broj Vjesnika), objava ostave iz Šarengrada — »*Predhistorijski predmeti željeznog doba iz Šarengrada u srijemskoj županiji*« (Vjesnik HAD NS IV/1899—1900), te objava japodskih nalaza sa Vranića — »*Predmeti halštatskog doba iz grobova u Vranića gromili u širokoj Kuli, Kotar Gospić*« (Vjesnik HAD NS V/1901). Dva rada iz oblasti medijevalne arheologije imaju posebnu vrijednost. Jedan od njih objavljuje građu iz Seobe naroda, to je prva sinteza na tlu jugoslavenskih zemalja iz tog vremenskog razdoblja uopće. »*Starine ranijeg srednjeg vijeka iz Hrvatske i Slavonije. Fibule iz doba seobe naroda u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu*« (Vjesnik HAD NS VIII/1905) rad su izuzetno visokog znanstvenog dometa i zaista je šteta što taj tekst nije objavljen na nekom od svjetskih jezika. Rad »*Hrvatske sredovječne starine*« (Vjesnik NS VII/1903—4) prezentara grobne nalaze iz starohrvatskih nekropola u Bijelom Brdu kod Osijeka, Kloštru Podravskom, Velikom Bukovcu kod Ludbrega i Svinjarevcima u zapadnom Srijemu. Istom je prilikom objavljena i ostava nakita iz Slakovaca kod Vinkovaca. Citirane nekropole čine isti horizont grobova, po nekropoli Bijelo Brodo dobit će taj horizont i ta manifestacija naziv *bjelobrdska kultura* (puni razvoj u 11. stoljeću). Brunšmidova definicija te kulturne pojave u tolikoj je mjeri besprijeekorna, da su kasniji nalazi, čak i oni na tlu Slovačke, u cijelosti potvrdili Brunšmidovu kulturnu i vremensku determinaciju te manifestacije.

Brunšmid je inicirao u nas i pisanje arheoloških monografija značajnih prehistorijskih i antičkih naselja. Prvo djelo takvog karaktera bilo je posvećeno Mursi, tj. antičkom Osijeku — to je rad »*Colonia Aelia Mursa*« (Vjesnik HAD NS IV/1899—1900). Mursa je tek u najnovije vrijeme iz pera Da-

nice Pinterović dobila jednu cjelovitu monografsku sliku. Znatno je uspješliji Brunšmidov, već spomenuti rad »*Colonia Aurelia Cibalae — Vinkovci u staro doba*« (Vjesnik HAD NS VI/1902). Taj je tekst bio i ostao jedan od najboljih monografskih radova u našoj arheološkoj literaturi. Uvijek sam žalio što se Brunšmid nije prihvatio pisanja arheološke monografije Siscije. Toliko je vremena prošlo otkako je u našu svijest ušao pojam rimske Siscije, a nije bilo čovjeka (osim Brunšmida) koji bi bio u stanju dati jednu monografsku sliku tog uz Salonu, najznačajnijeg rimskog naselja na tlu Hrvatske. I ta okolnost govori nešto o stanju arheologije u sjevernoj Hrvatskoj. Jer činjenica je da samo Mursa (Osijek) i Cibale (Vinkovci) imaju adekvatno prezentiranu arheološku građu, a Cibalae su u usporedbi sa Siscijom, ipak bile samo jedan, doduše simpatičan, no ipak posve maleni gradić. Arheologija se u Zagrebu studira već 84 godine, a kao samostalan studij od 1948. godine (zahvaljujući Viktoru Hoffilleru). Vrijeme je da se upitamo — gdje su ti novi Brunšmidi?

XII.

Za boravka u Vinkovcima, a često sam u Vinkovcima, prolazim često mimo Brunšmidove kuće. Ne kuće njegovih roditelja, nego njegove kuće. I mnogo sam puta prošetao nekadanjim njegovim vrtom, onim vrtom po kojemu je Brunšmid nakon kiše hodao i sakupljao rimske novce. Sam Brunšmid piše: »U mojem kućnom vrtu (kbr. 264; danas Moše Pijade 12) našlo se je — osobito iza kiša — što ja pamtim preko 200 komada rimskih novaca...« Pokušavam oživjeti sliku tog čovjeka već pročelave, kratko ošišane kose, podužih brkova i kratke brade, ozbiljnih, pametnih očiju... Tako nas gleda taj četrdesetgodišnjak s jedne Standlove fotografije, jedine fotografije za koju znam da ga prikazuje u nešto mlađim danima. Koliko se puta zapitam, koliko Vinkovčana zna da je u toj kući živio i pisao najveći arheolog kojega je dalo tlo sjeverne Hrvatske...? Za Vinkovčane je Brunšmid ipak samo lanjski snijeg, čak manje: jer i lanjskog se snijega čovjek prisjeća. Gdje su uopće spomeni na Brunšmida? Tek nedavno podignuta ploča na rodnoj kući, zar je to sve? Ipak — Hrvatsko arheološko društvo odužilo se uspomeni Brunšmidovoj jednom memorijalnom edicijom (1979). No, pitam se, sjeća li se još — osim ponekog fakultetskog nastavnika — itko da je Brunšmid bio prvi profesor arheologije na zagrebačkom Sveučilištu? Znaju li to naši studenti? Ne znaju. Njih to u ostalom zanima manje od paleolita u Africi. Osijek je podigao svojim slikarima biste u jednom malenom parku u najfrekventnijem dijelu grada. Ipak, te Radauševe skulpture ljudima nešto govore, ipak će se netko upitati tko je taj Hötzendorf ili Waldinger. A taj Fakultet koji je dao toliko umova ovoj zemlji i evropskom kontinentu, zaboravio je na svoje velikane. Kao da nisu oni ti koji su sazdali ugled ovom Sveučilištu. Jer ako zaboravljaju maleni gradovi napučeni malenim ljudima svoje velike ljude, onda tu ima nečega ljudskog. Jer maleni ljudi iskonski mrze velike ljude. Ili su nam možda već i fakulteti postali mjesta gdje mali ljudi ograđuju bodljikavim žicama svoj posvećeni građanski mir? Tko zna?

XIII.

Zna se da je pokojni profesor kemije na Medicini, Fran Bubanović, običavao u prikladna vremena ispite održavati u svom vinogradu. Ali u tom lijepom običaju ipak nije imao primat. Jer prije njega je to već radio i Brunšmid u svom vinogradu na Bukovcu. Čini se da su Vinkovčani odvajkada bili poklonici vina. Najstariji poznati nam rimski žrtvenik iz Vinkovaca podigao je dekurion cibalskog municipija Marko Ulpje Fronto Emilijan nikome drugome do — Liberu i Liberi! Da zabune ne bi bilo, na bokovima žrtvenika, u reljefu su predočeni vinska bačva i vinski vrč! Još donedavna pružali su se vinkovački vinogradi na obroncima Borinaca, ondje gdje se sada prostire jedan od najvećih plantažnih voćnjaka u zemlji. No, podno Borinaca još uvijek ima i vinograda. Vinogradi su se prostirali i na blago bregovitom području kod Cerića. Sada su tamo kukuruz, pšenica i repa. A ondje gdje je bila rimska villa rustica, prostiru se PIK-ove monokulture... Zaljubljenik vina bio je i Viktor Hoffiller, iako se nije bavio vinogradarstvom. Koliko je puta umjesto o geografiji zemlje u kojoj se održavao neki međunarodni simpozij ili kongres, govorio o vinima te zemlje. Maksimalna pohvala nekom vinu glasila je: »...a to je znate, bilo jako dobro vino!« Nema više naših čuvenih arheologa i enologa, ni Hoffillera, ni Abramića više nema. No ove dvojice se makar još moja generacija dobro sjeća. Onih koji se sjećaju Brunšmida jedva da još ima na ovome svijetu. Jer, umro je Brunšmid prije pola stoljeća. A u tih se pola stoljeća toliko toga izmijenilo.

XIV.

Brunšmida na neki način dugujemo gospodinu Izidoru plemenitom Kršnjavom. Jer presvijetli je gospodin predstojnik Odjela (ministarstva) za bogoštovlje i nastavu ipak otkrio taj provincijski talent. Pa ipak su koju godinu kasnije oba veleučena gospodina ukrštala koplja u »Narodnim nivinama« i »Agramer Tagblattu«, u povodu rušenja Bakačeve kule (1901). Polemika se protekla i na Bolléa, a kula je, kao što znamo, srušena i danas također znamo da je Brunšmid imao pravo. Bio je Brunšmid, no dosta kasnije, i predsjednik Povjerenstva za čuvanje spomenika, bio je osam godina i ravnatelj Strossmayerove galerije, bio je i dopisni član Numizmatičkog društva u Beču, bio je... i dopisni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (4. prosinca 1899.; historičko-filološki razred). Pravi član nije nikada postao. Valjda arheologija nije u krugu JAZU uživala neku osobitu naklonost. Hoffiller je postao dopisnim članom JAZU 1930. Godine 1945. to mu članstvo nije priznato, vjerojatno zbog dugog jezika. Vjerojatno je još prije rata opleo jezikom kojega od novih akademika, pa mu se to osvetilo. Ne bi se moglo reći da su, unatoč svojim izvanrednim zaslugama za hrvatsku, jugoslavensku i evropsku znanost, arheolozi sjevernohrvatskog porijekla dobijali i adekvatna priznanja. Ne računajući naravno, ordene Svetog Save koje su dobili i Brunšmid i Hoffiller. Ali ordene Svetog Save dobivali su i zaslužni trgovci, a ne samo znanstvenici.

XV.

Brunšmid je pozitivna slika jednog vremena. Lice tog vremena. Naličjem neka se bave historičari i sociolozi. Brunšmid je živio 71 godinu, mnogo za jednog bolesnog čovjeka. Radio je u aktivnoj službi pune 42 godine, od toga je proveo u Muzeju 31 godinu, a na Fakultetu tri godine manje. Za to je vrijeme napisao više od sto rasprava, sinteza i većih cjelina. Inventirao više od 67.000 komada novca, sredio ostave, inventirao predmete u arheološkoj zbirci, napisao stotine pisama muzejskim povjerenicima, držao nastavu i ispite, bio član različitih odbora i komisija... Danas to ne bi učinilo deset ljudi. Jer, rad je bio Brunšmidov životni put i poziv. Danas se mnogo govori o radu, a ljudima je sve teže raditi. Kakvi apsurdni. Prepoznamo ih najbolje u krilu vlastite struke. Kažu da je ta K. u. K. monarhija bila birokratska tvorevina, a Brunšmid je ta brda pisama napisao — sam. Gdje su bili muzejski činovnici? Nigdje. Jer njih nije bilo. A ipak, Brunšmid nije bio činovnik. On je bio fanatik svoje naučne struke, veliki radnik u poslu kojim se bavio, zaljubljenik svog poziva... I uvijek me ispunjavalo srećom i ponosom što je taj izuzetan čovjek potekao iz mjesta koje volim, sa ravnog panonskog tla koje obožavam...

Kada kažem Brunšmid, sjetim se Kršnjavog. Koliko je taj neobični čovjek fenomenalne kulture učinio za svoju zemlju! Kao što rekoh, Hrvatska je pola stoljeća prije Francuske imala svog Malrauxa. Pa ipak, što je za naš, današnji svijet jedan Kršnjavi? Avet prošlosti? Čuvar tamnice naših naroda? Ili graditelj škola, promicatelj evropske uljudbe, osnivač fakulteta...? Zar je istočni grijeh Kršnjavijevog mađaronstva prebrisao sve njegove zasluge? Ili je to bio samo povod da se Kršnjavog zaboravi? Kao što se zaboravilo i na Brunšmida. A ipak su to bila uljudena vremena. Jer samo koji decenij kasnije bit će jedan pop i bivši ministar policije — ministar kulture (dr Anton Korošec, 1940. g. u vladi Cvetković—Maček), a samo koju godinu kasnije jedan će talentirani književnik i ministar kulture pozivati narod na masovne zločine (Mile Budak, doglavnik i ministar bogoštovlja i nastave NDH, 1941.). Pa ipak će u svijesti ljudi i Korošec i Budak imati trajnije prisustvo od jednog Kršnjavog. Po svemu sudeći, dobro se zaboravlja, a zlo pamti. Ne kažem da zlo treba zaboraviti, ono je opomena generacijama koje su na zle dane zaboravile. No ni one svijetle likove iz građanske nam prošlosti ne bi trebalo gurati u zaborav. Jer, i oni su dio povijesti, lice svog vremena. A lice minulih vremena prečesto nam se pokazuje poput slike u iskrivljenom ogledalu. A kada se narodima slika njihove prošlosti uporno prikazuje kao odraz u iskrivljenom ogledalu, i ti će narodi početi da misle na iskrivljeni način. Još prije kojeg decenija bili smo svjedoci takvim pojavama. Vrijeme je da ogledalo prošlosti bude ravno kao neprikosnoveno ravna kristalna ploča. Jer, istina treba da bude iznad konfeksijskih zahtjeva trenutnih potreba. A u tom ravnom, kristalnom ogledalu — ne! — na tom modrom obzorju kojim titraju, sjaje i blješte bezbrojne zvijezde — sjaji i jedna malena, no postojano sjajna zvijezda: Josip Brunšmid!

BILJESKE

1. J. Brunšmid, Popis numismatičke sбирke kr. vinkovačke gimnasyje (I dio), Izvještaj o kralj. velikoj gymnasiji u Vinkovcih 1882/83, Zagreb 1883, str. 3 i d. (I dio); isto za 1883/4, Zagreb 1884, str. 3 i d. (II dio). Zbirka je u to vrijeme posjedovala 3498 primjerka novca, od toga 1577 primjeraka antičkog novca.

2. J. Brunšmid, Antiken in Cibalis, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich 3/1879, Wien 1879, str. 124. Brunšmidova zbirka je te iste (1879) godine brojala tek nešto preko 500 novaca i nekoliko predmeta — o. c. str. 125.

3. J. Brunšmid, Inschriften aus Cibalis, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich 2/1878, Wien 1878, str. 190 i 191. Usp. predhodnu bilješku.

4. S. Dimitrijević, Prilog daljem upoznavanju Vučedolske kulture, Opuscula archaeologica I, Zagreb 1956, str. 13 i d.; T. X i XI (Mitrovac); str. 15; T. XII/74, 75 (Draganlug). S. Dimitrijević, Zur Frage der Gliederung der Vučedoler Kultur in dem Zwischenstromlande Donau-Drau-Sawe, Vjesnik AMZ 3. ser. — X—XI, Zagreb 1977—78, str. 11 i d.; T. 2 i 3 (Mitrovac); 39 u. 48; Abb. 7/4; T. 16/5 (Ciglenik-Draganlug).

5. S. Dimitrijević, Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, Opuscula archaeologica V, Zagreb 1961, str. 24 i 25; T. V i VI. S. Dimitrijević, Die Ljubljana-Kultur — Problem des Substrats, der Genese und der regionalen Typologie, Archeologia Jugoslavica VIII, Beograd 1967, str. 6 i 7; T. III. S. Dimitrijević, Retz-Gajary-kultura, Praistorija jugoslavenskih zemalja III — Eneolitsko doba, Sarajevo 1979, str. 355 i d.; T. XLVII.

6. S. Dimitrijević, Prethistorijski nalazi sa Gomolave u Hrtkovcima (u Arheološkom muzeju u Zagrebu), Zbornik Matice srpske — serija društ. nauka 15, Novi Sad 1956, str. 3 i d. Brunšmid je obišao Gomolavu 1898. godine, a M. Vohalski je kopao 1904. i 1908. godine. U 1904. godini kopao je i Brunšmid s Vohalskim, no samo jedan dan.

7. J. Brunšmid, Novci gepidskog kralja Kunimunda, Buličev zbornik, Zagreb-Split 1924, str. 24. J. Brunšmid, Die Münzen des Gepidenkönigs Kunimund, Numismatische Zeitschrift NS 17 (58), Wien 1924.

8. I. Kršnjavi je dužnost Odjelnog predstojnika obavljao od 1891. do 1896. godine.

IZVORI za J. Brunšmida:

Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 4. Vinkovci 1979 — tekstovi I. Iskre-Janošić, D. Rendić-Miočevića, V. Radauša i S. Dimitrijevića, te izvori navedeni na str. 22 u radu V. Vejvode i I. Mirnika.

BIBLIOGRAFIJA radova J. Brunšmida:

V. Vejvoda — I. Mirnik, Bibliografija radova Josipa Brunšmida, o. c. (Corolla), str. 17 i d.

IZVORI za Viktora Hoffillera:

I. Mirnik, Uz jednu stogodišnjicu — Viktor Hoffiller — MDCCCLXXVII — MCMLXXVII, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske XXVI—2, Zagreb 1977, str. 5 i dalje (s literaturom i bibliografijom radova).

Z. Virc, Vinkovci i Hoffiller, Godišnjak 9, Vinkovci 1980, str. 229 i d.

Stojan Dimitrijević
Vinkovci 11. 11. 1980.